

Toplumsal Cinsiyet Normlarının Dışındaki Sporcular

The Athletes Beyond Gender Norms

Araştırma Makalesi

İrem KAVASOĞLU¹, Mustafa YAŞAR²

¹ Çukurova Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Adana.

² Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Adana.

ÖZ

Spor ortamları toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği devam ettirecek şekilde yeniden inşa edildiği toplumsal alanlardan birisidir. Bu çalışmanın amacı; kadınların yoğunlukta olduğu spor dallarında erkek sporcuların ve erkeklerin yoğunlukta olduğu spor dallarında kadın sporcuların deneyimlerini toplumsal cinsiyet bakışıyla incelemektir. Çalışmanın katılımcılarını; voleybol, buz pateni, cimnastik, dans ve halk oyunları dallarından birer kişi olmak üzere toplam beş erkek sporcu ve otomobil sporları, bilardo, futbol, boks ve güreş dallarından birer kişi olmak üzere toplam beş kadın sporcu oluşturmaktadır. Bu spor dalları, federasyonlardaki sporcu sayılarının cinsiyetler arası dağılımı dikkate alınarak belirlenmiştir. Çalışmada, veri toplamak amacıyla görüşme tekniği kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Bulgular incelendiğinde, hem kadın hem de erkek sporcuların, spor dalı tercihleri nedeniyle, toplumsal cinsiyetin yansıması olarak engellemeler ve baskılarla karşılaştıkları görülmüştür. Kadın

ABSTRACT

The sports contexts are such cultural settings where gender roles were recreated in a way that perpetuates gender inequalities. The purpose of this study is to explore the experiences of male athletes in sports branches dominated by females and female athletes in sports branches dominated by males in terms of gender issues. The participants constitute as five male athletes who actively involved in volleyball, ice skating, gymnastics, dance and folk dance; and five female athletes who compete in automobile sports, billiards, football, boxing and wrestling. These 10 athletes were chosen according to the gender distribution obtained from each federation. In this study, the data were collected through interviews and analysed through the content analysis technique. The results show that both male and female athletes face challenges and difficulties as a reflection of social gender in their chosen sport branches. While the social status of female athletes starts to improve with success in their field and they get more acknowledgment for their successes, for male athletes, success

sporcuların statülerinin başarıları ile birlikte arttığı ve toplumsal anlamda daha fazla kabul gördükleri belirlenmiştir. Kadınların aksine erkek sporcuların elde etmiş oldukları başarılar sosyal statülerinde bir değişiklik yaratmamış ve onlara yönelik toplumsal cinsiyet baskısı devam etmiştir. Sonuç olarak, cinsiyet normları hem kadın hem de erkek sporcular için kısıtlayıcı ve zorlayıcı uygulamalara yol açmıştır.

Anahtar Kelimeler

Toplumsal cinsiyet, Spor, Toplumsal cinsiyet rolü.

Key Words

Gender, Sport, Gender roles.

GİRİŞ

İnsanların biyolojik cinsiyetleri, anne ve babasından gelen kromozomların yapısına göre erkek ya da kadın olarak tanımlanırken (Bayhan, 2013) toplumsal cinsiyet, toplumların bu iki cinsi birbirinden ayırt etme biçimi ve toplumun onlara verdiği rolleri anlatmak için kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Ecevit, 2011). Bu açıdan toplumsal cinsiyet, belirli bir zamanda belirli bir toplumda cinsler için uygun olduğu varsayılan davranışların kültürel tanımı olarak ifade edilmektedir (Berktaş, 2012). Butler (2012) "toplumsal cinsiyet aynı zamanda, cinsiyetleri tesis eden üretim mekanizmasının ta kendisidir" (s.52) diyerek cinsiyetin aslında zaten başından beri toplumsal cinsiyet olduğunun altını çizmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı, kadın ve erkeğin, toplumsal kurumlar içinde (aile, çalışma, hukuk, eğitim, siyaset, din, sağlık, vb) mevcut kaynakları, fırsatları ve gücü kullanımlarında eşitliği ifade ederken toplumsal cinsiyet eşitsizliği de bu alanlarda birinin diğerine göre eşitsiz konumunu anlatır (Ecevit, 2003). Cinsiyetler arası biyolojik farklılık, kadının erkek karşısında "öteki" olarak tanımlanan toplumsal aşağılık (ikincillik) fikrine dönüşümüne hizmet etmektedir (Koca, 2006). Hayatın hemen her alanında toplumsal cinsiyet ilişkileri kadın ve erkekler açısından eşitsiz güç ilişkilerini ifade etmektedir ve bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliğini doğurmaktadır. Kadın ile erkek cinsiyetleri arasındaki biyolojik ve sosyal rol farklılıklarının ortaya konup bu farklılıkların abartılması; erkeklik ile güç,

does not bring change in their social status and the social pressure for them continues. Overall, the study indicates that gender roles created some constraining and challenging practices for both male and female athletes.

yüksek statü ve üstünlüğün birleştirilmesi sonucunda kadınların politik, ekonomik ve sosyal güç açısından daha zayıf konuma itilmesine ve ayrımcılığa uğramasına cinsiyetçilik denilmektedir (Sakallı-Uğurlu, 2003).

Toplumsal cinsiyet, sadece kadınlara yönelik eşitsiz uygulamaları ifade etmemekte, erkeklerin de davranış biçimlerini etkilemektedir. Kimmel (2013) "Homofobi Olarak Erkeklik" adlı çalışmasında hanım evladı olarak görülme korkusunun kültürel erkeklik tanımlarına hükmettiğini savunur ve erkekliğin ispatlanması ve belirlenen rollere uygun davranılmasının zorunluluğundan bahseder. Connell ise (1998), ataerkil sistem içerisinde bir ezme-ezilme ilişkisinden söz edildiğinde ve bu ilişkide her ne kadar bir taraf diğerine göre daha ayrıcalıklı görünüyorsa da, yalnızca ikincil olan kadını değil aynı zamanda ayrıcalıklı olan erkeği de anlamamız gerektiğini savunmaktadır. Zira ataerkil ve toplumsal cinsiyet uygulamaları yalnızca kadını değil -aynı derecede olmasa da- erkeği de olumsuz şekilde etkilemektedir (Kepekçi, 2012).

Cüceloğlu (2014), toplumdaki algılama kalıplarının kadınları ve erkekleri belirli kalıplar içinde algılamaya yol açtığına dikkat çeker ve bu algısal kalıpların toplumdan topluma değiştiğini, bunların incelenmesinin kendi başına ilginç bir konu oluşturduğunu belirtir. Pek çok toplumda gözlemlenebilen olan bu algılar, kadınsılık ve erkeksiliğe dair kalıplaşmış beklentilerin varlığını ortaya koymaktadır (Koivula, 2001). Sonuç olarak, cinsiyet kalıp yargıları ve normları

hem kadın hem de erkekler için kısıtlayıcı ve zorlayıcı uygulamalara yol açabilmektedir.

Toplumsal Cinsiyetli Sporlar

Toplumsal cinsiyet normlarının en katı olduğu ve titizlikle işlediği alanlardan biri olan spor bağlamını aracılığıyla içinde yaşadığımız toplumsal yapının minik bir minyatürünü inceleme imkânına sahip oluruz (Cantek ve Yarar, 2009; Talimciler, 2015). Birçok birey için spor dalı seçimi toplumsal cinsiyet temellidir, kişinin spor dallarına yönelik yetenek ve/veya ilgisi ikinci plandadır ve bunun sonucunda pek çok kadın ve erkek, kendi cinsiyetlerine uygun olan kadınsı ve erkeksi olarak klişeleştirilen sporlara yönelmektedirler (Koivula, 1995).

Sporda toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını belirleyen ilk araştırmacı olarak Metheny (1965) kadınlar için kabul edilebilir ve kabul edilemez sporları sınıflandırmıştır ve kadınların katılımına uygun olmayan, kısmen uygun olan ve tamamen uygun olan sporları üç farklı kategoride ele almıştır (akt. Reimer ve Visio, 2003). Bu sınıflandırmada bedensel temasın olduğu yüz yüze mücadeleler ile rakibi zayıflatmayı içeren boks, halter, sıyrıla atlama, uzun mesafe yarışları ve voleybol hariç tüm takım sporları kadınlar için uygun görülmemiştir. Orta derecede ağır bir nesneye kuvvet uygulanması, orta mesafe ve kontrollü beden hareketleri ile gücün sergilenmesini içeren sporlar kısmen uygun görülmüştür. Bunlar, kısa mesafe yarışları ve uzun atlama, gülle atma, cirit atma, cimnastik sporları ve serbest egzersizlerdir. Rakip ile arasında bir engelin olduğu, bedensel hareketin yapılması için tasarlanmış aletler kullanmak, hafif bir kuvvet uygulayarak, hafif bir nesnenin direncini kırarak ve fiziksel bir engelin olduğu yerde rekabet ederek bedeni estetik açıdan hoş gösteren artistik buz pateni, kayak, golf ve tenis, bowling, voleybol, yüzme ve dalış gibi sporlar ise tamamen uygun görülmüştür (akt. Csizma ve diğ., 1988). Bu sınıflandırmada geleneksel cinsiyet rollerinin temsili ve kadın bedeninin estetik yapısına göre *uygunluk* kriteri getirildiğini görmek mümkündür. Günümüzde kadınların

sporun farklı biçimlerine katılımı artsa dahi, geleneksel kadınlık rolleri ve kadın bedenine yüklenen anlamla ilişkili olarak; güzel, zarif naif ve estetik öğelerle yüklü spor dallarına yönelmesi daha çok kabul görmektedir.

Toplumsal cinsiyet bağlamında yapılan araştırmalar spora katılımın, çeşitli sporların geleneksel özelliklerinin, kadın ve erkeklerin algı ve inançları arasında cinsiyet uygunluğu ile ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Chalabaev ve diğ., 2013; Hardin ve Greer, 2009; Matteo 1986; Reimer ve Visio, 2003). Bu araştırmalarda spor dalları kadınsı, erkeksi ve nötr olarak algılanmış ve bu kategorilerin, cinsiyetlerin spor ve fiziksel aktivite tercihinde önemli bir belirleyen olduğu ortaya konmuştur (Koivula, 2001). Diğer bir anlatımla spora katılımında cinsiyet rollerinin önemli bir unsur olduğu görülmüştür (Koca, Aşçı ve Kirazcı, 2005). Örneğin boks, futbol, güreş, mücadele sporları gibi sporların erkeklere; aerobik, dans ve cimnastiğin kadınlara, basketbol, golf, tenis, yüzme gibi sporların her iki cinsiyet için uygun görüldüğü ve kadınların kadınsı faaliyetlerdeki deneyimi erkeklerden daha fazla iken, erkeklerin erkeksi aktivitelere katılımı kadınlardan daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Chalabaev ve diğ., 2013; Matteo 1986; Reimer ve Visio, 2003). Ülkemizde de, kadınlar için cimnastik, plates, step-aerobik, voleybol, yüzme, buz pateni, tenis ve yürüyüş daha çok uygun görülürken; erkekler için futbol, basketbol, boks, güreş ve halter daha uygun sporlar olarak görülmektedir (Koca ve Demirhan, 2005). Bu araştırma sonuçlarında, spora katılımında kadın ve erkeklerin sayısal yoğunluğunun sadece tercihle açıklanmadığı, spor dalı seçiminde cinsiyet rollerinin önemli etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Böylece, bazı sporların niçin kadınlara uygun, bazılarının ise niçin erkeklere uygun sporlar olarak kodlandığını anlamak kolaylaşmaktadır.

Spor dallarındaki ayırım, cinsiyet rollerine uygun görülmeyen branşlardaki kişiler için, bir takım engellemeleri de beraberinde getirmektedir. Modern toplumlarda hem kadın hem de erkek toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunda sporun önemli bir işleve sahip olduğu görülmekte-

dir. Erkek bedeni, boks, güreş, karate, futbol gibi erkek sporları aracılığıyla disiplin altına alınarak sertlik, dayanıklılık, savaşçılık gibi davranışlara alıştırılır ve bu tür davranışları beceremeyen ya da katılmak istemeyen erkekler dışlanıp ikincileştirilir (Sancar, 2013b). Sancar'a (2013a) göre spor, yüksek düzey fiziki performans kapasitesini ispatlayıcı, üstün fiziksel özellikleri olduğunu gösterici, hırs ve rekabet ile hareket etmenin getirilerini sergileyici bir işlev edinmektedir. Spor, erkek çocukların erkek dünyasına ait değerleri, tutumları ve becerileri öğrenebilecekleri erkekleşme pratiğinin önemli alanlarından biri olarak görülmektedir (Koca ve Bulgu, 2005). Bunun sonucunu olarak da toplumdaki cinsiyet normlarının dışındaki erkek sporcular, erkekliğin kurulumuna ve ispatında uygun sporlara yöneltilmektedirler.

Kız çocuklarının katı cinsiyet rollerinin hâkim olduğu spor dallarına yönelmesi de benzer bir bariyere takılır. Örneğin beden eğitimi derslerinde kız öğrencilerin, cinsiyetleri için uygun görülen cimnastik ve voleybolun dışında erkek öğrenciler için uygun görülen futbol ve basketbola katılmayı tercih ettiklerinde "Erkek Fatma" olarak nitelendirildikleri ve "normal" kabul edilmedikleri görülür (Koca ve Demirhan, 2005). Araştırmalar tarihsel süreçte kadın hareketinin etkisiyle kadınların katılımında artış olmasına rağmen, futbolun çoğunlukla erkeklere özgü bir spor dalı olarak görülmesi ve erkeklikle ilişkilendirilmesi nedeniyle, kadın sporcuların bu alanda ikircikli konumuna vurgu yapmaktadır (Cox ve Thompson, 2000; Linden, 2015; Scraton ve diğ., 1999). Toplumsal cinsiyet normlarının dışındaki kadın sporcular "erkeksi" ya da "lezbiyen" gibi etiketlenmelere ve toplumun negatif yargılarına maruz kalmaktadır (Kleindienst-Cachay ve Heckemeyer, 2008; Koca, 2006).

Spor dallarının toplumsal cinsiyet rollerine uygunluğu konusu geleneksel kadınlık ve erkeklik kategorilerinin sınırlarıyla alakalı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada cinsiyet kalıp yargılarının dışındaki bireylerin deneyimleri merak konusu oluşturmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet çalışmalarının

da kadınların ve erkeklerin deneyimini birlikte analiz etmek daha bütüncül bir bakış sağlaması açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, kadınların yoğunlukta olduğu spor dallarında erkek sporcuların ve erkeklerin yoğunlukta olduğu spor dallarında kadın sporcuların, toplumsal cinsiyet açısından deneyimlerini incelemektir. Bu araştırma kapsamında, sporcuların spor dalı seçiminin onlar için ne anlama geldiği, bu spor dallarında cinsiyet temelli deneyimleri ile karşılaştıkları toplumsal cinsiyet pratikleri incelenmiştir.

YÖNTEM

Araştırma Yaklaşımı: Bu araştırma sporcuların, cinsiyet normları ile uyuşmayan spor dallarında, toplumsal cinsiyet baskısını nasıl algıladıklarını ve neler deneyimlediklerini betimleme, inceleme ve anlamaya imkân verdiği nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenoloji tercih edilmiştir. Nitel araştırma, bildik ve aşına olanı sorgulayarak araştırmacılara günlük yaşamda görünen gerçekliğin altındaki derin anlamı ve örüntüleri ortaya koymasına olanak sunarken (Erickson, 1986) fenomenoloji yaklaşımı günlük deneyimlerimizin anlamı ve doğası hakkında derinlemesine bir anlayışın kazanılmasını sağlar (Patton, 2014).

Katılımcılar: Katılımcıların belirlenme sürecinde ilk önce spor federasyonlarından her bir spor dalı için erkek ve kadın sporcu sayısı temin edilmiş ve bu spor dalları erkek ve kadın sporcu sayısına göre sıralandıktan sonra kadın sayısının çoğunlukta olduğu spor dallarından erkek katılımcılar, erkek sayısının çoğunlukta olduğu spor dallarından da kadın sporcular araştırmaya gönüllülük ilkesine uygun şekilde dahil edilmiştir. Bu aşamada spor dallarının kadını ya da erkeksi yapısına ulaşmak için spor dallarındaki kadın-erkek dağılımı göz önünde tutulmuştur.

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örneklem yöntemine göre belirlenmiştir (Patton, 2014). Birinci ölçüt, kadın ve erkek yoğunluğuna göre belirlenen spor dallarında sayısal olarak azınlıktaki cinsiyet olma; ikinci ölçüt ise alanı tanıma ve ora-

daki kültürü içselleştirme için gerekli olduğunu düşündüğümüz beş yıllık spor geçmişine sahip olmadır. Bu bağlamda buz pateni (Enis), cimnastik (Ahmet), dans (Fırat), voleybol (Ömer) ve halk oyunları (Eren) spor dallarından birer kişi olmak üzere toplam beş erkek sporcu; futbol (Begüm), boks (Ayşegül), güreş (Seray), otomobil sporları (Nazlı) ve bilardo (İlknur) dallarından birer kişi olmak üzere toplam beş kadın sporcu oluşturmaktadır.

Çalışmaya katılan kadın sporcuların yaşları 23 ila 37 arasındadır, dördü niversite mezunu, biri (bilardo) niversite öğrencisidir. Katılımcıların tamamı ulusal ve uluslararası yarışmalarda deneyimleri bulunmaktadır. Erkek sporcuların yaşları ise 18 ila 31 arasında değişmektedir. Katılımcıların ikisi niversite mezunu (cimnastik ve dans) ikisi niversite ğrencisi (voleybol ve halk oyunları) ve bir diğer ise niversiteye hazırlanmaktadır (buz pateni). Erkek katılımcılar da yurt içinde ve yurt dışında deneyimleri olan sporculardır.

Verilerin Toplanması: Araştırmanın verileri, karşılıklı etkileşime ve doğal bir iletişime olanak sağlayan bireysel görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Verilerin toplanmasında, araştırmacılar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler daha ensek olması ve görüşme esnasında katılımcının öyküsüne ve araştırma konusuna bağlı olarak önceden belirlenen soruların dışında sorular sormaya olanak tanınması nedeniyle tercih edilmiştir.

Görüşme, katılımcıların spor yaşantılarına ilişkin spora başlama nedenleri, elde ettikleri başarılar, onları motive eden unsurlar ve branşlarının hayatlarındaki anlamı, sporcu olarak karşılaştıkları sorunları ele alan genel sorularla başlanmış, daha sonra spor hayatlarında karşılaştıkları toplumsal cinsiyet pratiklerini ortaya koyacak sorularla devam etmiştir. Bu bağlamda, seçmiş oldukları spor dalında cinsiyetleri nedeniyle karşılaştıkları ayrımcılıklar, toplumun cinsiyet normlarının dışındaki sporculara bakışı ve bu toplumsal algının altında yatan nedenler ile ilgili sorular yer almıştır. Ortalama 25 dakika

süren görüşmeler, araştırmanın amacı açıklanıp katılımcıların sözlü onayı alındıktan sonra, ses kaydına alınmış; okul, işyerleri, spor salonları gibi yerlerde sessiz bir ortamda ve yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşme soruları her görüşmede aynı sırayı takip etmemiş ve katılımcıların eklemek istediği konulara değinilerek sonlandırılmıştır.

Verilerin Analizi: Toplanan veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Bu Araştırmadaki 51 sayfalık ham veriler, 10 sporcu ile elde edilen görüşmelerin yazıya dökülmesiyle elde edilmiştir. Sporcuların ifadeleri, kelime kelime analiz edilerek kodlar çıkarılmıştır. Kod defterine işlenen kodlar, birbiriyle anlamlı ve ilişkili olacak şekilde birleştirilerek azaltma yoluna gidilmiştir. Kodlar azaltıldıktan sonra anlam bakımından ilişkili olan kodlar daha genel bir başlık altında toplanmıştır. Elde edilen bu genel başlıklar anlam benzerliği bakımından bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur.

Nitel araştırmada çalışmanın güvenirliği için araştırmacı eşitilmesi önemlidir. Araştırmacıların birinin spor bilimleri diğerinin ise eğitim bilimleri alanında olması araştırma süreci boyunca farklı bakış açıları üzerinden etkileşim kurup işbirliği yapmalarına olanak sağlamıştır. Temaların oluşturulmasına kadar geçen süreç iki ayrı araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş, bulguların karşılaştırma ve kontrolleri yapılmıştır. Böylelikle araştırmanın güvenirliği ve inandırıcılığı arttırılmaya çalışılmıştır.

Bu arada, temalara uymayan ve aykırılık gösteren durum ve ifadeler özellikle incelenerek olumsuz durum örnekleme oluşturulmuştur. Katılımcılar arasında özellikle halk oyunları ve otomobil sporlarındaki sporcuların deneyimleri ve söylemleri diğer katılımcıların deneyim ve söylemleri ile farklılık göstermektedir. Tüm katılımcıların deneyimlerini bütüncül olarak ortaya koyabilmek ve bu olumsuz örnekleri diğerlerini daha iyi anlayabilmek için karşılaştırmalar yapılmış ve veri kaybının nlenmesine çalışılmıştır. Olumsuz rnekleme aynı zamanda araştırmacıları analiz sürecinde yanlı bakış açısından kurtarmıştır.

Araştırmanın güvenilirliği açısından yapılan tüm görüşmelerde, çalışmanın amacı açıklanmış ve katılımcılardan görüşmenin ses kaydına alınması için izin istenmiştir. Katılımcının onayı alındıktan sonra ses kaydına başlanmıştır. Görüşmecilerin kimliğini korumak için takma adlar kullanılmıştır. Ayrıca, bulguların katılımcıların deneyimlerini yansıttığını ortaya koymak ve araştırmacıların olası önyargılı yaklaşımını kontrol etmek amacıyla katılımcılar ile bulgular paylaşarak onların onayı (member check) alınmıştır.

BULGULAR

Analiz sonucunda bulgular 3 farklı tema altında toplanmıştır. İlk tema, katılımcı sporcuların seçtikleri spor dallarını nasıl algıladıkları ve bu spor dallarına yükledikleri anlama ilişkindir. İkinci tema, kadın sporcuların spor ortamında toplumsal cinsiyet bağlamındaki deneyimlerine; üçüncü tema ise, erkek sporcuların seçtikleri kadın sporcuların yoğun olduğu spor dallarında yaşadıkları deneyimlerine yöneliktir.

Spor Dalı Seçiminin Katılımcılar İçin Anlamı

Katılımcıların kendi spor dallarına yönelik algısı, spor ortamlarında yaşadıkları deneyimlerin anlamlandırılmasında ve çevreden gelen tepkilerle başa çıkmada önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların tamamı seçtikleri spor dallarına eğlence, zevk, ayrıcalık, mutluluk gibi olumlu anlamlar yüklemişlerdir. Katılımcılar yaptıkları sporun hayatlarının diğer alanlarına olumlu etkileri olduğunu belirtmiş; sağlık, özgüven ve sosyallik kazandırdığını ve farklı sosyal ortamlarda insanlar tarafından ilgi görmelerine neden olduğunu ifade etmişlerdir.

Hem erkek hem de kadın sporcular seçtikleri spor dallarının özellikle karşı cinsle rahat iletişim kurabilmelerine yardımcı olduğunu ve karşı cinsi anlamada onlara kolaylık sağladığını ifade etmişlerdir. Bu durum aynı zamanda sporcuların karşı cinsi daha iyi anlama, çözümleme, duygusal ve arkadaşlık ilişkilerinde diğer insanlardan daha avantajlı hissetme sonuçlarını da beraberinde getirmiştir. Örneğin, Ayşegül

bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: *“Salonda erkeklerin içindeyim, salonda tek bayan sporcuyum. Sürekli erkeklerin içinde olduğum için onların hareketlerini davranışlarını, neye nasıl şiddet uyguluyorlar, nasıl sakin oluyorlar, sekiz senedir erkeklerin içinde ola ola erkek gibi oldum, bütün her şeyini bilebiliyorum.”*

Benzer şekilde erkek sporcular da, kadın yoğunluklu spor ortamlarının kadınları daha iyi anlama avantajı sağladığından bahsetmiş ve diğer insanlara göre, spor deneyimlerinin karşı cinsle olan ilişkilerinde daha bilgili olmalarına yol açtığını belirtmişlerdir. Örneğin Ahmet (cimnastik), *“Çok erken küçük yaşlarda zaten böyle bir atmosferin, böyle bir ortamın içinde bulunmak o kökleşmiş bakış açısı var ya toplumun “kadın, farklı bir nesne farklı bir canlı” bir kere onun önünü kapatıyor”* diyerek diğer cinsiyetin bilinmez ve farklı olduğuna dair sosyal öğretilerin ortadan kaldırıldığının altını çizmiştir. Buz pateni sporcusu Enis'in *“karşı cinse olan konuşma tarzım, nasıl konuşulması gerektiği, nasıl ilgi gösterilmesi gerektiği, nasıl hitap edilmesi gerektiği, bunlar kesinlikle gelişmiştir, normal bir insana göre çok daha bilgiliyim bu konularda”* şeklindeki açıklamaları, bu konudaki bakış açısını ortaya koymaktadır.

Kadın Sporcuların Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Deneyimleri

Bu araştırmada kadın sporcular Türkiye'de kadın olma ve kadın sporcu olmanın zorluğuna vurgu yapmış, ataerkil temelli toplumsal normların dışındaki spor dallarına yönelmenin baskılarına değinerek, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılık yaşadıklarını belirtmişlerdir. **Kadın sporcular bu ayrım ve önyargılar nedeniyle toplumsal yaşamın hemen her alanında daha fazla mücadele etmek zorunda kaldıklarının altını çizmişlerdir. Bu konuda otomobil sporcusu Nazlı'nın aşağıdaki ifadeleri durumu net olarak yansıtmaktadır:**

“....bir “erkek işini” tabi yine tırnak içinde söylüyorum çok iyi yapan bir kadın ya da çok iyi yapma ihtimali olan bir kadın öncelikli olarak başka engelleri aşmak zorunda

kalıyor. Yani aslında çok iyi yapacağı bir iş için başka bir hazırlık sürecinden, toplumu hazırlama sürecinden, bir altyapıyı hazırlama sürecinden geçmek zorunda kalıyor ve sonraki yapacağı işte konsantrasyonunun yarısını bu iş için kullanmış, bitirmiş oluyor. Ve belki de bir erkekten çok daha iyi yapacağı bir işte performansı düşüyor. Yani bu iş hayatında da meslek hayatında da spor için de böyle sanat için de belki de böyle, şuanda aklıma gelmeyen bir sürü alanda bu böyle. Kadınların mücadelesi çarpı iki oluyor.”

Kadın sporcular; ataerkil değer yargıları, aile baskısı, evliliğin sorumluluklarının kadınlara ait görülmesi ve ekonomik özgürlüğünün olmayışı gibi kültürel kodların onların spor hayatlarında ciddi engellere yol açtığını ifade etmişlerdir. Örneğin, Seray (güreş), bu durumu *“Kadın olmak spor anlamında da çok zor meşakkatli, inanılmaz sabır gerektiren bir iş. Eğer evliyseniz eşinizin desteği lazım evli değilseniz ailenizin desteği lazım ama her şeyden önce maddiyatınız olmalı, o olmadan sporcu kimliğiniz de olmuyor.”* şeklinde açıklamaktadır. Benzer şekilde Begüm (futbol), *“Futbol oynadığımı ve futbolla ilgilendiğimi söylediğimde şaşkınlıkla karşılıyorlar, teyzeler falan mesela “kızım ne işin var senin futbolla” diyorlar, Türkiye’de kadın futbolu olduğundan haberleri bile yok.”* ifadeleriyle çevreden aldığı tepkileri ifade etmiştir.

Sporun erkeğe ait bir alan olduğu algısı kadın sporcuların bu alanda ikircikli konumunun en temel dayanaklarından biridir. Bedensel etkinliklerin temelini güce, gücü ise erkeklerin doğal ayrıcalığına atfeden toplumsal ön kabullerin sporadaki izdüşümü futbolda kendini göstermektedir:

“Ülkemizde bir bayanın spor yapması zor hele ki bu futbolsa daha zorlaşıyor çünkü toplumumuza göre futbol “erkek sporu bayan” yapamaz. Aynı sahada aynı süre futbol oynadığımız bilmeyenler var, yorulmuyor musunuz siz de mi 90 dakika maç yapıyorsunuz diyorlar. Gücünüz nasıl yetiyor gibi tepkiler oluyor.” (Begüm, futbol)

Kadınlara biçilen ideal beden algısı ve çevrenin zarif/narin/hassas kadın bedenine zarar geleceği endişesi kadın sporcuların sıklıkla karşılaştığı bir tepkidir. Nitekim korku ve beraberinde gelen ikaz boks dalında kendini net olarak göstermektedir:

“Çoğu zaman neden bu sporu (boks) yapıyorsun, başka bir branşı yapmıyorsun, sonuçta kız çocuğusun sana zarar gelebilir, vücudunun şekli bozulabilir, çok fazla söylendi. Geçen sene Konya’da Türkiye Şampiyonası’na katıldım, maçtan çıktım pansiyona gidiyorum, amca bana baktı, şort giymişim tabii doğal olarak “boşver kızım bir şey olmaz yani gerek yok hani bu sporu yapmana kız çocuğusun” şorttan dolayı değil bacağımdaki ve yüzümdeki morlukları gördüğünden.” (Ayşegül, boks).

Kadın bedeninin estetik görünümüne zarar geleceği endişesi Seray’ın (güreş) spor yaşantısında da sıklıkla vurgulanan bir konudur:

“...İkinci bir sıkıntı bayan güreşinde biliyorsunuz bizim kulaklarımız kırılıyor, şekil A’daki gibi benim kulağım kırık (gülümseyerek) Bununla ilgili çok büyük laflar duyuyorum aslında “ya bayansın kulağın kırık” diyorum ki bizi gösteren simgemiz, ben mesela ameliyat olabilirim ama ameliyat ettirme gibi bir şey yapmıyorum. Neden yapmıyorum, onunla gurur duyuyorum, bu zaten en düzgün hali genelde erkeklerin şöyledir (tamen kulağı kapatarak) benimki gayet güzel (gülüşmeler).”

Görüldüğü gibi Seray için güreşin bedeninde yol açtığı deformasyon sorun yaratmamakta aksine severek yaptığı bu dalda gurur kaynağı olmakta iken toplumun kadın bedeni üzerinde kurduğu tahakküm, “bayansın kulağı kırık” eleştirileri ile sürdürülmektedir. Otomobil sporlarında “..bir kadının orda olması, o kaskı takıp, tulumun içinde bağlanarak otomobilin koltuğuna, direksiyon başına geçmesi, hala bu yılda bile, cesaret gerek-

tiren bir iş görüldüğü için şaşkınlık oluyor tabii ve bilardo da "Beni bilardo salonunda görenler şaşırıyorlar, yan masalarım da bir sürü erkek oynuyor, "ya bu kız kendi başına ne yapıyor" diyip ister istemez bakıyorlar" sözlerinden anlaşıldığı gibi erkeğe ait olarak tanımlanan alanlarda kadınların varlığı, hem kadın bedeninin hassaslığına hem de alanın erkek egemenliğine karşı alışkın olmayan bir pratik olarak algılanmaktadır.

Kadın sporcular sık sık özellikle çevrelerindeki erkekler tarafından **güç ispatına dayalı kıyaslamalarla karşılaşmaktadırlar**. Bu bağlamda erkeklerin, kadınları daha zayıf-güçsüz gördükleri ve bir kadının bir erkeği yenemeyeceği düşüncesiyle yaklaştıkları dile getirilmiştir. Erkeklerin, hemen her fırsatta kadın sporcularla (bilardo, boks, güreş ve futbolda) maç yapmak istedikleri vurgulanmış, kaybetme durumunda ise bunu hazmedemeyip sinirlendikleri ortaya çıkmıştır. Örneğin, Bilardo sporcusu İlkur anlattığı aşağıdaki olay bu durumu betimlemektedir:

"Daha dün başımıza gelen bir şey, üniversitede takımla beraber çalışıyoruz, takımdan birisi geldi bana dedi ki "hocam maç yapalım, ben seni yenerim" tamam gel yapalım, beş el oyun oynuyoruz, set üzerinden o seti kim kazanırsa bir hane onun oyununa yazılıyor. Bu seti aldı, konuşmaya başladı, "ben yeniyorum da hocam öyle mi vurulur da, böyle mi yapılır da, iddiayı ben kazanacağım" falan. İkinci set oldu, daha çok kabarmaya başladı. Ben ona özellikle set veriyorum ki tepkilerini de ölçüyorum, konuşmaya başladı artık çığırından çıkmaya başladı, o maç 5-2 bitti. Ama mesela erkek olduğu için kafada direk şu var "ben bayana yenilmem" ama yenilince "tamam iddiayı sen kazandın" deyip ondan sonra çıktı gitti. Ben kazandım ama ben kaybettim demiyor, bastı gitti. Çok karşılaşıyorum böyle şeylerle."

Ayşegül (boks) "Ben sana vursam sen yıkılır mısın? Ya da senin yumruğunla benim yumruğum bir midir, bir yumruk vur bakayım şuraya seninki

mi daha çok acıtıyor benim ki mi" gibi tepkilerle karşılaşırken futbolda ise erkeğin sarsılacağı korkusu bilinçli bir şiddet eylemini doğurabilmektedir. Erkeklerle karma halı saha maçı yapan Begüm (futbol) ise bu durumu sarsıcı bir şekilde somutlamaktadır:

"Bir erkek ayağında topla bana doğru geliyordu, çalımla topu ayağımdan aldığım da öyle bir sinirlendi ki size anlatamam. Koşarak döndü ve ayağıma sakatlamak amaçlı faul yaptı neredeyse ayağım kırılacaktı. Çok kötüydü ve sakatlandım zaten oyundan da çıktım. Bir bayanın daha iyi futbol oynamasını düşünemiyorlar."

Diğer sporcuların aksine Nazlı (otomobil sporları) erkek arkadaşının "Tam tersi çok güvenir ve hep bana sorar, danışır, hem yarış konusunda hem trafik konusunda hem otomobilin kendisi hakkında bana çok fazla şey sorar." genel erkek algısından farklı olarak kendisine saygı duyduğunu ve desteklediğini belirtmiştir.

Toplumsal cinsiyet normlarının dışındaki sporlara yönelen kadınlara sosyal çevrenin ilk tepkisi garipseme, şaşkınlık ve merak olmuştur. "Erkek işi" ile uğraştıkları düşünülen bazı sporcular, öncelikle "boş ver kızım yani gerek yok hani bu sporu yapmana kız çocuğusun" (boks) gibi tepkiler alırken, başarı kazandıktan sonra ise "helal olsun" (futbol) gibi ifadelerle takdir edilmişlerdir. Kadın sporcuların -bilardo, boks, güreş, futbol- uluslararası şampiyonlardaki elde ettikleri madalyalar onların hem seçtikleri spor dallarındaki varlığının kabul edilmesine hem de toplumsal konumlarının yükselmesinde kilit rol oynamıştır. Bilardo sporcusu İlkur bu durumu "Avrupa Şampiyonluğum var, milli takımda oyuncuyum dediğin zaman insanların size direk bakış açısı değişiyor" sözleriyle ifade ederken, Güreşçi Seray "Bugün baktığınız zaman buraya gelene kadar hiç kimse yanımda değildi, biraz da böyle sitem edeyim ama şimdi bir yerlere geldiğinizde herkes sizin etrafınızda" şeklinde yorumlamıştır.

Sporcuların başarısı toplumsal saygınlığa yol açabilirken, spor politikalarındaki eşitsiz uygulamalar devam etmektedir. Örneğin fut-

bolda kendini bu durum katılımcı tarafından şu şekilde ifade edilmektedir.

“Mesela biz ... Belediyesi olarak bir ilke imza attık, tarihinde ilk defa UEFA Şampiyonlar ligine katıldık, üçte üç yaptık. Fakat federasyon sitesinde, neredeyse son maça kadar bizim reklamımızı bile yapmadı ne zaman ki biz çeyrek finale çıktık o zaman küçük bir duyurumuz yapıldı. Aynı başarı erkek futbolunda olsaydı çok daha ses getirirdi. Tabi insan üzüyor...” (Begüm, futbol)

Bu ifadelerle katılımcı, futbolun yönetim organının kadın futboluna sunduğu imkânlar ile erkek futbolu arasında ciddi eşitsizlikler olduğuna dikkat çekmiş bu durumu kadın sporcular için motivasyon kırıcı bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenin arka planında spor örgütlerinin cinsiyetçi politikaları, eşitsizlik temelli yaklaşımının yattığı görülmektedir.

Spor ortamları kadın sporculara cinsiyetlerine özgü bazı özel deneyimler de sunmaktadır. Bu deneyimlerden en dikkat çekici olanı Ayşegül’ün (boks) anlatımlarından rahatsız eden ve istenmeyen dokunuştur ki bu durum kadınların spor ortamlarında cinsel istismar ve tacize açık oluşlarını anlamamızı sağlayan olumsuz deneyimlerdir:

“Malzemede göğüs koruyucuyla kuki kullanıyoruz onlarda bazen sorunlar yaşıyoruz. Hakemler mesela kontrol ederken elliyorlar, kimisinin eli daha farklı bir yere gidiyor, mesela göğüs koruyucusunu normalde mesela bu şekilde kontrol edersiniz (elinin tersi ile göğsüne hafifçe vurarak) sadece elinin üstünü vuracak, elinin avucunun içini vuruyor böyle (çok daha sert bir vuruş yaparak) aşağısı daha bir sorun ona da mesela sert kauçuk olduğu için ses gelmesi lazım sadece. Adam ses gelmesi için dinliyor sanki karpuz seçecek.” diyerek gereksiz fiziksel temaslara dikkat çekmiştir.

Ayşegül’ün altını çizdiği bir diğer konu antrenörlerin kadın sporculara olan duygusal/cinsel yaklaşımıdır:

“Orada sanki karşı cins hissi var, orada aynı havayı soluduğumuz halde bir çalışma değil de ben bunu napabilirim nasıl tavlayabilirim var. Zaten birçok arkadaşımız da özellikle bayan arkadaşlarımız bazıları yaptığımız branşlardan men edildi bu bile var. Sanırım milli takım kampında aynı odada bir bayan ve bir erkek kalmış ondan dolayı... İyi bir sporcu, ya antrenörün sevgilisidir ya başka bir şey, bu şekilde değerlendiriliyor, bizim branşlarda böyle en azından. Çünkü antrenör sporcuda bir ışığı gördüğü zaman tamam diyor, bunu tamamen kendime adapte edebilmem için onu kullanabilmem için önce ben kendi duygularımı öne çıkarmam gerekli diyor, bu şekilde bakıyor. Parası varsa parasını kullanıyor, başarısı varsa özellikle başarısını.”

Spor ortamlarındaki eşitsiz güç ilişkileri, kadınları pasif, sahip olunabilen ve üzerinde hâkimiyet kurulabilen konumuna itmekte, sonuç olarak da cinsel taciz, istismar ve antrenörün sporcusuyla duygusal/cinsel ilişki kurmasının önünü açmaktadır. Bunun yanında, sporcu ve antrenörün aynı odada kalmasının bedelini kadın sporcuların ödemesi, toplumsal ahlâkın kadın bedeni üzerinden sürdürüldüğüne işaret etmektedir.

Ortaya çıkan diğer bir özel konu ise futbolda lezbiyen sporcuların deneyimleri üzerinedir. Begüm futboldaki kadınlar arasında eşcinsel ilişkilerin son zamanlarda yaygınlık kazandığını ve eskiden gizlenen bu tarz ilişkilerin artık daha normal karşılandığını ifade etmiştir:

“Futbolda takımlarda bayanlar genellikle hemcinsiyle partnerlik yaşıyorlar ve bu oran o kadar yüksek ki. Artık sporcular açık açık ilişkilerini söyler oldu. Bunu özellikle futbolda artık çok sık görüyoruz ve eskiden gizli kalırdı bunlar. Artık antrenörler de karşı çıkmıyor bu durumlara çünkü önemli bir maçta mesela motivasyonu korumak ve psikolojiyi sağlam tutmak için artık böyle arkadaşlarımız aynı

odada bile kalabiliyorlar. Ben kesinlikle yargılamıyorum onların kendi tercihleri.”

Diğer katılımcılardan farklı olarak Nazlı, otomobil sporlarında cinsiyetçi bir sorun yaşamadığını ve aksine desteklendiğini, “*Kadınlar inanılmaz destekleniyor aslında. Adım attığınız an herkes yardımcı olmak için hazır.*” sözleriyle açıklamıştır. Kadınların bu alana girmeye çekinmelerinin gerekçesini Nazlı otomobil sporlarının masraflı oluşuna ve alanın erkekler tarafından domine edilmesine bağlamıştır. Bununla birlikte, Nazlı’nın direksiyon başında olmaya cesaret gösterebilmesinden duyulan şaşkınlık, cesaretin erkeklere özgü görülmesiyle ilişkilendirildiğinden bu durum cinsiyetçi algının bir göstergesidir. Geleneksel cinsiyet rollerinin ötesinde bir kültürle yetiştiğinin altını çizen Nazlı, seçmiş olduğu spor dalında cinsiyete dayalı bir ayrımcılık yaşamamasını, seçtiği spor alanının hâkim değerlerine bağlamıştır.

“...Çünkü ben hayatım boyunca bir işin kadın işi-erkek işi olarak ayrılmasına hep karşı çıkmışımdır. Yetiştirilişim, babam beni çok özgür yetiştirdi ve hiçbir zaman “sen kız çocuğusun, sen şununla oyna, sen kız çocuğusun şunu yapmalısın, sen kız çocuğusun şöyle davranmalısın” cümlesini ben ailemden hiçbir zaman duymadım ve hep bana bırakıldı tercih. Bana oyuncak bebek de aldı babam araba da aldı. Hangisiyle oynayıp oynamayacağıma ben kendim karar verdim ve ikisiyle de oynadım...Ben bir olumsuzlukla karşılaşmadım. Belki bu spora özgü bir şey bu, belki otomobil sporlarındaki o camianın bu spora verdiği değerle ilgili bir şey bu ama ben karşılaşmadım.”

Sonuç olarak kadın sporcuların, olumsuz deneyimlerinin temelinde cinsiyetçi pratikler ve cinsiyet eşitsizliğinin yattığı anlaşılmaktadır. Toplumsal baskılar ve kadına atfedilen geleneksel roller sporcuların ayrımcılık yaşamasına neden olmuştur. Özellikle erkeklerin üstünlük kurma çabaları, güç ispatına dayalı meydan

okumalar temelinde karşımıza çıkmıştır. Kadın bedeni üzerinde kurulan tahakküm ise kimi zaman basit bir malzeme kontrolüyle dolayımaya sokulurken, kimi zaman antrenörün sporcusunu duygusal/cinsel olarak kendine bağlama yoluyla gerçekleşmektedir. Bununla birlikte kadın sporcuların başarıları onların toplum tarafından takdir edilmesine ve saygınlıklarının artmasına imkân sağlamaktadır.

Erkek Sporcuların Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Deneyimleri

Bu araştırmada, erkek sporculara yönelik toplumsal tepkilerin kadın sporculara oranla daha sert ve eleştiriye yönelik olduğu görülmektedir. Erkek sporcular kadınlarinkine benzer olarak sosyal ve arkadaş çevrelerinden garişipenme ve şaşkınlıkla karşılaşmışlardır. Sporcular özellikle çevrelerindeki erkekler tarafından “*Kız sporuyla uğraşılıyor*” *Tayt mı giyiyorsunuz*” *“Ya bırak erkek adam dans eder mi”* , *“Aa gey misin”*, *“Ne işin var voleybolla o kız sporu”* gibi çoğunlukla cinsiyetçi tepkiler aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu etiketlemeler tayt giymeyi gerektiren spor dallarında daha fazla göze çarpmıştır. Ahmet (cimnastik) aşağıdaki ifadeleri bu baskıyı anlamamızı sağlamaktadır:

“Size bahsettiğim gibi “kız sporuyla uğraşılıyor, aa tayt mı giyiyorsunuz,” en sık sorulan şey buydu bana. Tayt işte diyorum ya bir imaj, kadınsal feminen bir imajın erkek bedeni üzerine yapışması rahatsız ediyor Türk toplumunun erkeklerini.”

Ahmet’e göre “*bizim toplumumuzda erkek olmanın başlı başına farklı bir anlamı vardır... erkek ayrıcalıklı bir yaratık olarak görülür... Cimnastiğin feminen bir branş olduğu düşünülür.*” Bu nedenle erkekler için, kadınlık ve erkeklik kategorilerinin katı biçimde ayrıldığı spor ortamlarında, diğer alanda olmaları olumsuz deneyimlere kapı aralayabilmektedir.

Heteroseksist toplum yapısında erkeklerin tayt giymesinden duyulan rahatsızlık “erkek adamın dans edip kıvırtması” anlayışına eklenerek homofobik tepkilere yol açmaktadır. Bu

bağlamda hâkim normların dışına çıkan erkek sporcular hegemonik erkeklik için tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Örneğin Fırat (dans) bu durumu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

“Erkek adam dans etmez, erkek adam kıvırtmaz” modu oluyor, bu ailelerden geliyor.....Yani tayt giydin miydi olay değişiyor. “Aa bu tayt giymiş” falan diye hemen bir “erkek değil bu” moduna geçiliyor yani. İlk başta dans falan dediğim zamanlar “a gey misin” falan gibi problem çok oluyor. Hatta ders veriyordum Türkiye Dans Stüdyosunda falan ders almaya gelen bazı erkek öğrencilerden gey olduğumu düşünenler olmuştu yani.”

Toplumsal normların dışındaki erkek sporculara, cinsiyetlerine uygun sporlara yönelmeleri konusunda baskıya varan toplumsal yönlendirmeler yapılmaktadır. Voleybolda, “*Yani ne işin var voleybola o kız sporu diyenler de oldu. Keşke futbolcu olsaydın diyorlardı bana, bırak voleybolu diyorlardı.*” (Ömer, voleybol) sözlerinde görüldüğü gibi erkekler toplum tarafından daha erkeksi olarak nitelendirilen futbol gibi alanlara yönlendirilmektedirler. Erkek sporcuların, “kız sporuyla” uğraştıkları yönündeki yargılar Enis’i kadınlarla kıyaslama yaparak, buz patenin basit bir spor olmadığını açıklamaya yöneltmiştir:

“...Hatta erkeklerin kesinlikle daha zorlu jumpları var kesinlikle daha zor elementleri var. Ki erkekler bu sporda hatta biraz daha önde diyebilirim kızlara oranla, başarı bakımından, element bakımından. Çünkü biraz da güçle ilgili bir spor, öyle dışarıdan görüldüğü gibi, estetiklik, hani öyle kız sporu gibi bir şey değil. Bir futbolcu nasıl zorlanıyorsa futbol oynarken bir sporcu da buz pateninde aynı şekilde zorlanıyor.”

Fırat ise kendilerine gösterilen tepkilerin cinsiyet açısından farklılaştığına değinmiştir. Bu tepkilerin kadınlar açısından daha olumlu olduğunun, erkekler açısından ise farklılık taşıdığıнын belirtmiştir.

“Bayanlar “a ne güzel, ne güzel” falan diyorlar ama erkekler de “ ya bırak erkek dans eder mi ya” muhabbeti yapan erkekler de oluyor. Normal hoşuna giden “ne güzel ben de yapayım” diyen de oluyor. Biraz karmaşık. Eskiden çok fazlaydı, şimdi daha çok katılım artıyor yani.” (Fırat, dans).

Geleneksel erkeklik rollerinin dışına çıktığında, başarılı sporcu olmak erkek sporcular için toplumsal kabul ve sosyal statü açısından kadın sporcularda görüldüğü kadar önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmamaktadır. Buz pateni ve dansa karşılaşılan bu durum aynı zamanda toplumzdaki spor kültürünü de yansıtmaktadır. Ülkemizde futbol ve basketbol gibi sporlar daha fazla ilgi görmektedir ve bu dallardaki sporcular daha prestijli konumdadırlar. Bu nedenle katılımcılar, hem kadınların yoğunlukta olduğu bir branşta erkek olmaları hem de bu spor dallarının toplum tarafından daha önemsiz görülmesi nedeniyle başarılı olsalar dahi başarıları onların statülerinde bir değişiklik yaratmamaktadır. Örneğin buz pateni ve dansa sporcuların spor dalları küçümsenmiş ve bu sporlar herkesin yapabileceği basit bir branş olarak algılanmıştır:

“Dünya gençlerde ismimi duyurdum 23 tane ülkede 23 tane yarışmaya katıldım. Çok yerde beni tanıyan insan var, buz patenindeki çoğu insan beni tanıyor uluslararası camiada. Yani Türkiye’den birkaç kişiyiz baş gösteren..... Mesela birkaç arkadaş topluluğunda buz pateni yapıyorum dediğimde insanlar hani sanki spor yapmıyormuşum havasına girdi. Sanki çok basit bir spor, herkes yapabilirmiş gibi bir kaniya vardılar.” (Enis, buz pateni)

Benzer olarak danstaki katılımcı;

Yani şöyle anlatayım mesela pasaport almaya gitmişim bir keresinde emniyet müdürlüğüne ve gri pasaport alacağım milli sporcu olduğum için. “A sporcu musun” sporcuym, “ne branşı” dedi dans

dedim, "dansın sporu mu olur" dedi yani öyle bir bakış açısı var danstan spor olmaz (Gülüşmeler).Öyle bakılıyor, spor deyince insanın aklına ya futbol ya basketbol ya tenis yüzme bu tarz şeyler geliyor. (Fırat, dans)

sözleriyle deneyimlerini açıklamıştır.

Bu araştırmada halk oyunları, kadınların yoğunlukta olduğu sporlar içerisinde erkeğin deneyimi açısından diğer spor dallarına göre farklı bir durum ortaya koymaktadır. Halk oyunlarında Eren, cinsiyetiyle ilgili herhangi bir sorun yaşamadığını ifade etmiş ve bunun nedeni olarak da kültürel pratikler içerisinde halk oyunlarının bir tür "halay çekme" eylemi olarak görüldüğünü ve halay çekmenin de erkekler için toplumsal cinsiyet normlarına uygun bir eylem olduğunu belirtmiştir:

"Cinsiyetle alakalı bir sorun yaşamadım... Şimdi şöyle bir durum var sayısal verilere baktığımız zaman Türkiye'de halk oyunlarında kadınların çok daha ağırlıklı olduğunu görüyoruz ama genel olarak Türkiye'de halk oyunları denildiği zaman aslında tam aksine sanki erkeklerin çok daha fazla oynadığı bir branş gibi görülüyor... Hani genel olarak ülkemizde de bu böyledir zaten güzel bir şey yapılacaksa bunu erkekler yapar diye saçma sapan bir algı oluşmuş vaziyette o yüzden erkekleri daha fazla görüyorlar, kadınların daha az olduğunu düşünüyorlar. Bugün Hatay yöresinden bahsedicem, Hatay yöresinde oyun oynanılacağı zaman erkekler ağırlıklıdır halayın baş tarafında erkekler bulunur eğer karma bir halay değilse, kadınlar sonlara doğru geçmiştir son taraflarda ayrı bir şekilde halay çekmektedirler. Bence bu tarz sebeplerden dolayı ve tabi ki de ataerkil bir toplumdan geliyor olmamız bunun en temel sebebidir. Yoksa dünya üzerinde hiçbir iş yoktur ki bunu iyi yapsın bir kadın daha kötü yapsın, öyle bir şey olduğuna inanmıyorum şahsen ben."

Sonuç olarak, erkek sporcuların cinsiyet normlarının dışındaki branşlarda yer almaları kadın sporcularinkine benzer olarak sosyal çevrelerinde şaşkınlık yaratmıştır. Seçtikleri spor dalının toplum tarafından kadınsı olarak nitelendirilmesinden dolayı sporcular kimi durumlarda küçümsenmiş ve elde ettikleri başarılar göz ardı edilmiştir. Halk oyunları dışındaki spor dallarını seçen erkeklerin çevreden aldıkları tepkiler çoğunlukla homofobik ve cinsiyetçidir. Erkek sporcuların toplum tarafından geleneksel cinsiyet rollerine uygun sporlara yönelmeleri beklenmiştir. Halk oyunlarında ise kültürel algı, erkeklerin alandaki temsiliyetini ikincil konuma yerleştirmedeğinden, katılımcı açısından olumsuz bir yansıma yaratmamıştır.

TARTIŞMA

Bu araştırmada cinsiyet normlarının dışındaki sporcuların deneyimleri toplumsal cinsiyet bakışıyla incelenmiştir. Bulgulara göre katılımcıların cinsiyetleri nedeniyle yaşadıkları sorunlar kadın ve erkek sporcular açısından farklı olmuştur. Hem kadın hem de erkek sporcuların, spor dallarını bilinçli olarak seçtikleri ve bu sporları yapmanın onlara kişisel ve sosyal açıdan pek çok katkısının olduğuna inandıkları görülmüştür. Katılımcıların seçtikleri spor dallarında cinsiyetleri nedeniyle engellemeler ve baskılarla karşılaştıkları ortaya çıkmıştır. Kadın sporcuların toplumsal cinsiyet bağlamında yaşadıkları deneyimlerde Türkiye'de kadın sporcu olmanın zorluğu ön plana çıkmış, toplumsal kabulün ise başarı ile birlikte geldiği anlaşılmıştır. Erkek sporcuların deneyimleri ise, "*kız sporuyla uğraşma*" ve "*erkek adam olarak kıvırtmaları*" gibi homofobik ve cinsiyetçi bir potada toplanmıştır. Kadınların aksine erkek sporcuların elde etmiş oldukları başarılar, sosyal statülerinde pek bir değişiklik yaratmamış ve onlara yönelik toplumsal cinsiyet baskısı devam etmiştir.

Bu araştırmada beden, toplumsal cinsiyet rejiminin dolayına sokulması için oldukça önemli bir rol oynamıştır. Nitekim araştırmalar sporun hâlâ toplumsal cinsiyet temelli olduğunu doğru-

lamaktadır (Csizma ve diğ., 1988; Matteo, 1986, 1988; Koivula, 1995). Kadın ve erkek bedenine yüklenen anlamlar, kadın sporcular için endişe ve korku temelinde şekillenirken, erkek sporcular için küçümseme ve aşağılamaya yol açmış; her iki durumda da sporculara cinsiyet normlarına uygun sporlara yönelmeleri salık verilmiştir. Erkek sporlarının eril beden in "iktidarının göstergesi" olarak inşasına ve hegemonik erkekliğin yeniden üretimine önemli katkısı vardır (Sancar, 2013a). Sahip olunan ayrıcalıklı erkeklik kalıp-yargılarını değiştirme girişimleri, ataerkil sistemin direnciyle karşılaşmaktadır ve bu nedenle toplumsal cinsiyet toplumumuzda etkisini tüm gücüyle duyurmaktadır (Bulgu, 2005). Geleneksel olarak erkeksi kabul edilen sporlara katılmayı reddeden ve atletik becerisi az olan erkek öğrenciler, diğer erkekler tarafından sıklıkla kıyaslaştırılmaktadırlar (Koca ve Bulgu, 2005).

Bulgulara göre, kadın sporcuların erkeksi olarak algılanan spor dallarında kültürel kalıpların engellerine takıldıkları görülmektedir. Araştırmalar futbol, güreş, boks, mücadele sporları, buz hokeyi, vücut geliştirme ve fitness gibi geleneksel erkeklik rolleriyle ilişkilendirilen spor dallarında kadınların gerilim ve çelişkiler yaşadığını, çoğunlukla katı bir dirençle karşılaştığını ve bu toplumsal bariyerleri aşmak zorunda olduğunu ortaya koymuştur (Cox ve Thompson, 2001; DiCarlo, 2015; Mennesson, 2000; Messner, 1988; Scraton ve diğ., 1999). Kadın bedenini anne ve eş olma özelliklerine göre kurgulayan ataerkil kültür, bu sporların ideal kadın bedeni için uygun olmayacağını salık vermiştir. Böylelikle patriarkal düzenin sonucu olarak ideal bedenlerin eril bir bakış açısıyla betimlendiğini ve cinsiyet değerlerini yüklü bir şekilde taşıdığını görürüz (Topaloğlu, 2010).

Kadınları dışlayan dövüş sporlarında alışılmışın dışındaki kadın profilleri, toplum için öğrenilmiş cinsiyet rolleri ile uyuşmamaktadır. Zira kadın bedeni hassas ve erkeğin biyoloji üstünlüğü karşısında güçsüzdür. Bu ön kabul neticesinde, kadın sporcuların erkekler için bir kadına yenilme düşüncesi bireysel olarak sadece o erkeğin yenilgi durumu olarak görülmemiş

aynı zamanda erkekliğin zedelenmesi olarak nitelenmiş ve bu nedenle daha büyük öfkelere yol açmıştır. Bu algı, boksör Ayşegül'ün erkek arkadaşları için kadınların daha güçsüz ve zayıf olduklarını "yumruğun gücü" ile onaylamaya giderken, bilardoda İlknur'un galibiyeti bir erkeğin sinirle ortamı terk etmesine sebep olmuş, futbolcu Begüm'de ise yenilginin kabul edilmezliği onun sakatlanıp oyundan çıkmak zorunda kalmasıyla sonuçlanmıştır. Çünkü kabul gören, desteklenen, kutsanan, takdir edilen hegemonik erkeklik biçimi daima erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu salık veren yapısal hakikat ile uyum içinde olmak zorundadır (Özbay, 2013).

Araştırmamızda erkek sporculara yönelik oluşturulan beden algısı da ataerkil ideolojiyi net olarak yansıtmaktadır. Verili cinsiyet kalıplarından farklı spor dallarındaki erkekler "öteki erkekler" olarak kategorize edilip kültürel baskıdan nasibini almışlardır. Örneğin erkek sporcuların tayt giymesi, normların ihlâl edilmesi anlamına gelmiş ve erkek bedeninin heteronormatif kodlarla işlenmesinde ayrıksı bir durum olarak değerlendirilmiştir. Bir iktidar türü olarak erkekliğin inşasında kadınsı olan çoğunlukla aşağılanmaktadır bu nedenle erkeklik imajının zedelendiği endişesi homofobik davranışlara yol açmaktadır. Connell (1998), heteroseksüel cinsiyetçilik (heteroseksizm) ve homofobinin, toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki kilit örüntülerden biri olarak görülmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Araştırmalar dans, buz pateni, bale gibi kadınsı değerlerle ilişkilendirilen sporlarda, erkek sporculara yönelik homofobik yaklaşımın varlığını ortaya koymaktadır (Adams, 2007; Kurt, 2007; Owen, 2014). Örneğin buz pateni, geleneksel erkeklik söylemine doğrudan bir meydan okuma olarak algılanır ve "normal erkeklerin" yapacağı bir şey olarak görülmez; bu nedenle normal erkekler futbol, güreş ve boks gibi erkeğe yakışan sporlar yapmalıdırlar (Owen, 2014). Homofobik tepkilerin ortasında yer alan bu spor dallarında sporcular, erkek olarak kabul edilmek için geleneksel erkeklik normlarına

uyacak şekilde kimliklerini inşa etme çabasına girebilmektedirler (Chimot ve Louveau, 2010). Örneğin buz pateninde erkeklerin kadınlardan daha zor atlayışları (jump) olduğu ve bu sporda erkeklerin kadınlardan daha başarılı olduğunun altının çizilmesi -güçle özdeşleştirilen erkekliğin ispatı- feminen algıdan kurtulmak için gösterilen çabaya güzel bir örnektir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada her iki cinsiyette olumsuz deneyimlerin kesişme noktasını, sporcuların normların dışındaki spor dallarında olmaları nedeniyle baskı, engelleme ve ayrımcılık yaşamaları oluşturmuştur. Spor simgesel, duygusal ve ideolojik ağırlığı, etkin bir şekilde işe koşulduğunda, eşitlik ve toplumsal adalet uğrunda ve bunlara karşı olarak girilen mücadelelerde devasa bir silahtır (Rowe, 1996). Bu nedenle spor, cinsiyet ayrımcılığının ve toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının kırılmasına imkân sağlayacak en elverişli yollardan biridir. Nitekim, erkeklerin yoğunlukta olduğu spor dallarında kadın sporcular, kadınların yoğunlukta olduğu spor dallarında erkek sporcular toplumun zihinsel dönüşümüne aracılık edebilecek roledirler. Bu spor dallarında azınlıkta olan sporcuların sayısı ve toplumsal ka-

bulü arttıkça, onlara yönelik oluşturulan toplumsal cinsiyet baskısı azalacaktır. Bu noktada, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin şimdilik tamamen yok edilmese de hafifletilmesinde bu sporcuların büyük katkılarının olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda spor yöneticilerinin ve antrenör, sporcu, hakem, beden eğitimi öğretmeni vb. gibi spor alanındaki tüm aktörlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini önleyecek çözümler üretmesi ve toplumu bu konularda bilgilendirmesi hem spor camiasına hem de topluma büyük katkılar sağlayacaktır.

Bu araştırmaya devam niteliğinde yapılacak araştırmaların etnografik nitelik taşıması, ve hatta spor camiasının içindeki kişilerin -antrenör, hakem, takım arkadaşı vs- de dahil oldukları spor ortamlarını ayrıntılı incelemesi alana önemli katkılar sunacaktır.

Yazışma Adresi (Corresponding Address):

Öğr. Gör. İrem KAVASOĞLU

Çukurova Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Sarıçam, Adana

E-Posta: kavasogluirem@gmail.com

Telefon: 0322 338 70 01/103

Fax: 0322 338 73 70

KAYNAKLAR

1. Adams, M. L. (2007). The manly history of a 'girls' sport': Gender, class and the development of nineteenth-century figure skating. *The International Journal of the History of Sport*, 24 (7), 872-893.
2. Bayhan, V. (2013). Beden sosyolojisi ve toplumsal cinsiyet. *Doğu-Batı*, 16 (63), 147-164.
3. Berktaş, F. (2012). *Tarihin cinsiyeti*. (4. Baskı). İstanbul: Metis.
4. Butler, J. (2012). *Cinsiyet belası*. (3. Baskı). (B. Ertür Çev.). İstanbul: Metis.
5. Cantek, F. ve Yarar, B. (2009). Erken Cumhuriyet dönemi dergi ve gazetelerinde spor ve kadın (1928-1960). *İletişim Kuram ve Araştırma*, Güz (29), 201-218.
6. Chalabaev, A., Sarrazin, P., Fontayne, P., Boiché, J. ve Clément-Guillot, C. (2013). The influence of sex stereotypes and gender roles on participation and performance in sport and exercise: Review and future directions, *Psychology of Sport and Exercise* 14, 136-144.
7. Chimot, C., ve Louveau, C. (2010). Becoming a man while playing a female sport: The construction of masculine identity in boys doing rhythmic gymnastics. *International Review for the Sociology of Sport*, August 13, 1-21.
8. Connell, R.W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. C. Soydemir (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
9. Cox, B., ve Thompson, S. (2000). Multiple bodies sportswomen, soccer and sexuality. *International review for the sociology of sport*, 35 (1), 5-20.
10. Cüceloğlu, D. (2014). İnsan ve davranışı. (29. Baskı). İstanbul: Remzi.
11. Csizma, K. A., Wittig, A. F., ve Schurr, K. T. (1988). Sport stereotypes and gender. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 10 (1), 62-74.
12. DiCarlo, D. (2015). Playing like a girl? The negotiation of gender and sexual identity among female ice hockey athletes on male teams. *Sport in Society*, 1-11.

13. **Ecevit, Y.** (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? Bu ilişki nasıl çalışılabilir? *C.U. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25 (4), 83-88.
14. **Ecevit, Y.** (2011). Toplumsal cinsiyet sosyolojisine başlangıç. (1. Baskı). Ecevit, Y. ve Karkıner, N. (Ed.). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi içinde* (s.2-30). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
15. **Erickson, F.** (1986) Qualitative methods in research on teaching. (In M. C. Wittrock Ed.). *Handbook of research on Teaching: A project of the American Educational Research Association. (3rd Ed)*. New York: MacMillan.
16. **Hardin, M., ve Greer, J. D.** (2009). The influence of gender-role socialization, media use and sports participation on perceptions of gender-appropriate sports. *Journal of Sport Behavior*, 32 (2), 207-226.
17. **Kepekçi, E.** (2012). (Hegemonik) Erkeklik eleştirisi ve feminizm birlikteliği mümkün mü? *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 11, 59-86.
18. **Kimmel, M.S.** (2013). Homofobi olarak erkeklik: Toplumsal cinsiyet kimliğinin inşasında korku, utanç ve sessizlik. (M. Bozok Çev.). *Fe Dergi*, 5 (2), 92-107.
19. **Koca, C.** (2006). Beden eğitimi ve spor alanında toplumsal cinsiyet ilişkileri. *Spor Bilimleri Dergisi Hacettepe*, 17 (2), 81-99.
20. **Koca, C. ve Demirhan, G.** (2005). Beden eğitimi ve spor alanında toplumsal cinsiyetin yeniden üretimi. *Spor Bilimleri Dergisi Hacettepe*, 16 (4), 200-228.
21. **Koca, C. ve Bulgu, N.** (2005). Spor ve toplumsal cinsiyet: Genel bir bakış. *Toplum ve Bilim*, 103, 163-181.
22. **Koca, C., Aşçı, F. H., ve Kirazcı, S.** (2005). Gender role orientation of athletes and nonathletes in a patriarchal society: A study in Turkey. *Sex Roles*, 52 (3-4), 217-225.
23. **Koivula, N.** (1995). Ratings of gender appropriateness of sports participation: Effects of gender-based schematic processing. *Sex Roles*, 33 (7/8), 543-557.
24. **Koivula, N.** (2001). Perceived characteristics of sports categorized as gender-neutral, feminine and masculine. *Journal of Sport Behavior*, 24 (4), 377-393.
25. **Kurt, B.** (2007). Dans erkeği "bozar" mı? Sinop'ta köçeklik geleneğine kısa bir bakış. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 3, 79-92.
26. **Kleindienst-Cachay, C. ve Heckemeyer, K.** (2008). Women in male domains of sport. *International Journal of Eastern Sports ve Physical Education*, 6 (1), 14-37.
27. **Linden, A. D.** (2015). Revolution on the American Gridiron: Gender, contested space, and women's football in the 1970s. *The International Journal of the History of Sport*, 32 (18), 2171-2189.
28. **Matteo, S.** (1986). The effect of sex and gender-schematic processing on sport participation. *Sex Roles*, 15 (7-8), 417-432.
29. **Matteo, S.** (1988). The effect of gender-schematic processing on decisions about sex-inappropriate sport behavior. *Sex Roles*, 18 (1/2), 41-58.
30. **Menesson, C.** (2000). Hard women and soft women The social construction of identities among female boxers. *International Review for the Sociology of Sport*, 35 (1), 21-33.
31. **Messner, M. A.** (1988). Sports and male domination: The female athlete as contested ideological terrain. *Sociology of sport journal*, 5 (3), 197-211.
32. **Owen, C.** (2014). *Dancing gender: Exploring embodied masculinities*. Doctoral dissertation, University of Bath.
33. **Özbay, C.** (2013). Türkiye'de hegemonik erkekliği aramak. *Doğu-Batı*, 16 (63), 185-204.
34. **Patton, M.Q.** (2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri. (M.Bütün ve S.B. Demir Ed.). Ankara: Pegem.
35. **Riemer, B. A., ve Visio, M. E.** (2003). Gender typing of sports: an investigation of Metheny's classification. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 74, 193-204.
36. **Rowe, D.** (1996). *Popüler kültürler: Rock ve sporda haz politikası*. (M. Küçük Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
37. **Sakallı-Uğurlu, N.** (2003). Cinsiyetçilik: Kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlar ve çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı. *Türk Psikoloji Yazıları*, 6 (11-12), 1-20.
38. **Sancar, S.** (2013a). *Erkeklik: İmkânsız iktidar*. (3. Baskı). İstanbul: Metis.
39. **Sancar, S.** (2013b). Erkeklik. Ecevit, Y. ve Karkıner, N. (Ed.). *Toplumsal cinsiyet çalışmaları içinde* (s.168-191). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
40. **Scraton, S., Fasting, K., Pfister, G., ve Bunuel, A.** (1999). It's still a man's game? The experiences of top-level European women footballers. *International review for the sociology of sport*, 34(2), 99-111.
41. **Talimciler, A.** (2015). *Sporun sosyolojisi sosyolojinin sporu*. (2. Baskı). İstanbul: Bağlam.
42. **Topaloğlu, H.** (2010). Gölgedeki bedenler: Bedenin inşa sürecinde toplumsalın etkileri. *Alternatif Politika*, 2 (3), 251-276.